

Robertas Ožalinskas
Kilęs iš Daugų, 27 m.

Birželio 14 diena.

Po bandomojo žygio rytas nėra pats žvaliausias gyvenime.

Pirma mintis, kad noriu nueiti į birželio 14 dienos minėjimą.

Galbūt simboliška, bet žinia apie tai, kad esu įtrauktas į Misija Sibiras'10 sąrašą, pasiekia minėjime.

Šiandien dar nespėsiu deramai suprasti, kokia didelė tai atsakomybė...

Atsikvėpti nėra kada, nes prasideda neišvengiami techninių klausimų derinimai. Neturiu paso.

Lietuva maža šalis, migracijos departamente tarp šimtų kitų žmonių sutinku...Eugenijų.

Abu paskutinėmis minutėmis spėjame priduoti dokumentus naujų pasų LABAI skubiai gamybai.

Birželio 15 diena.

Problema yra ta, kad esu ir VDA studentas, o kaip tik misijos metu numatytos galutinės semestro darbų peržiūros. Su profesūra aptariame, koku būdu, galėčiau iš anksto eksponuoti

semestro darbą, kad vienu metu būčiau ir Vilniuje ir Sverdlovsko srityje. Lieku dėkingas už parodytą supratingumą.

Pavyksta susitvarkyti reikalingus dokumentus Rusijos vizų gavimui ir įteikti Arnui.

Ar nesapnuoju? Pasitikrinu dar kartą, ar tikrai esu pakviestas...

Atrodo po truputį pradėdu suvokti savanoriškai prisiimtą atsakomybę prieš visą Lietuvą.

Birželio 16 diena.

Dar geriau susivokti, kur dabar patekau, padeda Arnas, kuris paskambina ir paprašo rytojaus dieną duoti interviu televizijai.

Vakare, kai jau beveik susiruošiu ilsėtis, sulaukiu skambučio iš projekto „Misija Sibiras‘10“ organizatorių, Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos (LiJOT), papildomų asmeninių duomenų vizai gauti klausimais. Pagalvoju, kaip šie žmonės pasiaukoję darbui, kad net darbo valandų nebeskaičiuoja.

Birželio 17 diena.

Kartu su Emilija duodame interviu LTV...Esame klausiami apie tai, ar nebijome sunkumų. Tuo metu pagalvoju, kad sunkiausia yra kalbėti prieš kameras, dar nieko nenuveikus ir nenusipelnius Lietuvai. Emilija su užduotimi susidoroja puikiai. Mano pasisakymą tikriausiai teks laidos kūrybinei grupei gerokai apkarpyti, nes pirmi televiziniai blynai yra linkę prisvilti. Dar sutinkame Valdą. Visada malonu matyti bendražygius.

Birželio 18 diena.

Intelektualinis ruošimasis ekspedicijai. Informacijos rinkimas, bendravimas su bendražygiais. Aiškinimas visiems sveikinantiems, kad tai ne loterijos laimėjimas, o atsakomybė, darbas, pareiga Lietuvai, pasiryžimas ištisus metus atsisakyti planų ir kitų malonumų. Atrodo iš šalies žmonėms sunkoka tai suprasti.

Birželio 19 diena.

Ryte truputi pabėgioju, mat reikia palaikyti ir fizinę formą. Bėgioju beveik kiekvieną dieną, dažniausiai rytais. Vakare, kadangi pabūgau lietaus ir į „kultūros nakties“ renginius sumaniau važiuoti, o ne eiti...dar kieme esu nubaudžiamas LR policijos solidžia bauda. Pasirodo pamiršau apdrausti transporto priemonę... Tikriausiai pastaruoju metu visko labai daug įvyko ir visų anksčiau planuotų darbų padaryti buvo tiesiog neįmanoma. Papildome LR biudžetą. „Kultūros naktis“, ir keli renginiai galintys padėti ruošti ekspedicijai lieka neaplankyti.

Birželio 20 diena.

„Misija Sibiras‘10“ Palaikymo akcija. Dauguma bandomojo žygio dalyvių, pasikvietę draugus ir pažįstamus, atvyksta į LTV studiją. Labai džiugu, kad toks koncertas yra rodomas geriausiu TV laiku, labai džiugu, kad atsirado tūkstančiai neabejingų Sibiro problemai žmonių. Visi šio renginio organizatoriai nusipelno pačių geriausių žodžių.

Birželio 21 diena.

Pagalvoju, ar neteks įsigyti didesnę kuprinę.:), Konsultuojuosi. Dar lankausi pas stomatologą, nes pamanau, kad su tokiais dantimis galima ne tik Sibire prapulti, bet ir Lietuvoje!

Birželio 22 diena.

Įskaitant ir šią dieną, dar nebuvo nei vienos, kad negalvočiau apie būsimą misiją. Pasirodo ir būsimieji bendražygiai nekantrauja. Šiandien patobulinu vakarinio – rytinio bėgiojimo maršrutą, pasuku per kuo aukštesnes dilgėles, krūmus, šlaitą.

Birželio 23 diena.

Važiuodamas pro šalį apsilankau mūsų bandomojo žygio stovyklavietėje prie Merkinės. Nemalonu pastebėti, kad antroji laužavietė, kurią kolegos aptvarkė, vėl prikaulinta. Lietuviai arba labai puikūs ir kultūringi, arba šiek tiek kitokio supratimo apie tai, kas yra tvarkinga teisinga ir gražu.

Birželio 24 diena.

Lietus visoje Lietuvoje. Jau beveik morališkai pasiruošiau daugiadieniui lietui Sibire, belieka tik pasiruošti fiziškai.

Birželio 25 diena.

Susidarau galutinį sąrašą daiktų, kuriuos dar reikia įsigyti prieš išdundant į Sibirą. Vien tik morališko pasiruošimo technikos amžiuje deja neužtenka.

Birželio 26 diena.

Trūkstatų daiktų įsigijimas. Deja, dirba ne visos parduotuvės, teks lankytis dar kartą. Ilgaisiais savaitgaliais Vilnius ištuštėja. Vakare sužinome, kad Lietuva neteko A. Brazausko, kuris buvo ir projekto „Misija Sibiras“ globėjas.

Birželio 27 diena.

Kaip ir kiekvieną dieną truputį pasportuoju su žygio batais, neleidžiu jiems pamiršti, kas jų laukia jau labai greit.

Birželio 28 diena.

Skambina Arnas, pasako tikslią išvykimo datą. Galima pradėti atgalinę laiko atskaitą.

Birželio 29 diena.

Atgalinė laiko atskaita pradėta, o tas laikas bėga greičiau negu paprastai. Nors paprastai šiais laikais laikrodžiai ir taip greičiau tiksi. Kai kurie dalyviai jau susikrovė kuprines, tuo parodydami gerą pavyzdį tokiems kaip aš, kurie ketina krautis dar tik rytoj. LiJOT atsiunčia projekto dalyvio sutartį susipažinimui. Sutartis griežta, bet teisinga. Tiems, kas vis dar galvoja, kad „Misija Sibiras“ yra ekskursija, galiu pasakyti, kad dalyvio įsipareigojimų yra labai daug, o už jų nevykdymą numatytos baudos ir atsakomybė. Atsakomybė – tai žodis, kuris pirmiausiai man atėjo į galvą, kai sužinojau, kad esu kviečiamas dalyvauti. O kiek ją pavyks nešti, tai jau pasiruošimo, aplinkybių ir apvaizdos dalykai.

Birželio 30 diena.

Kuprinės krovimo diena. Paskutinioji dienoraščio rašymo Lietuvoje diena. Kuprinę susikrauti pavyksta, nors ji šiek tiek mažoka, tik 65 litrai, bet vadovai primygtinai patarė didesnės neieškoti, jeigu bent tokias turime. Tikiuosi, kad šį kartą neužmiršau nieko. Tradiciškai taip jau kraunantis kuprinę į keliones anksčiau nutikdavo, kad kokia nors reikšminga smulkmena likdavo neįdėta. Jeigu taip atsitiks, tai taps jumoristiniu sakiniu ateinančių savaitės dienoraštyje. Išvykimas artėja, tikriausiai bus bemiegė naktis.

Šis dienoraštis nepretenduoja būti nei grožiniu tekstu, nei tiksliu MS‘10 įvykių aprašymu. Tai tiesiog aprašymas, kaip ekspedicija atrodė iš mano asmeninių pozicijų. Kai kurių faktų galbūt net nepaminėsiu, nes grupė buvo daugmaž pasidalijusi veiklos sferomis ir kiekvieno dalyvio asmeninė patirtis bei išgyvenimai gali šiek tiek skirtis, nes dažnai vienu metu būdavome skirtingose vietose, atlikdavome skirtingas užduotis.

07 01

Ilgai laukta išvažiavimo diena. Mus išlydi ne pikti automatais ginkluoti besikeikiantys prievaizdai, o besišypsantys, viso ko geriausio linkintys artimieji bei mandagi žiniasklaida. Skirsis mūsų kelionė nuo senelių ir prosenelių dardėjimo gyvuliniais vagonais. Mes žinome, kur ir kodėl važiuojame, kada grįšime – jie net nežinojo, ar apskritai sugrįš. Mūsų kartai įsivaizduoti ir bent dalinai suvokti senelių pergyventas represijas yra be galo sudėtinga. O kaip visa tai supras jaunesni už mus? Jeigu istoriją pamirštume, ar nekiltų pavojus, kad ji pasikartos? Visą dieną galvoju apie tremties vietas, apie kapines, kurias tvarkysime. Lietuva liko toli už nugaros. Toli už nugaros liko ir Baltarusijos muitininkai su rimtais rimtų popierėlių pildymais. Neįpratusiam dardėti traukiniais žmogui naktis vagone, žinoma, yra visiškai bemiegė. Tiek dėl paties geležų dardėjimo, tiek ir dėl minčių srauto. O mintys sukasi apie tą patį. Štai Smolenskas – miestas, prie kurio įvyko Katynės tragedija. Tai tiesiogiai susiję su mūsų protėvių tremtimis ir žūtimis. Tikiu, kad ši misija bent tūkstantąja dalimi prisidės prie to, kad kada nors pasaulyje ateitų toks laikas, kai žmonijai bus svetimas svetimogero, karo, žudynių, okupacijų troškimas ir net mintys apie tai. O šiandien XXI a. pradžioje gyvename pasaulyje, kuris vis dar bet kurią minutę mūsų pačių, šios žemės gyventojų, dėka gali suliepsnoti. Dar turime rusenančius žarijomis neapykantų židinius, telkšančias kraujo balas tai šen, tai ten visame šiame žemės rutulyje...

07 02

Nėra to blogo, kas neišeitų į gera. Ačiū bemiegei nakčiai – pamatau saulėtekį virš ūkanotų plačiosios Rusijos miškų. Didingas vaizdas. Tikriausiai nekorektiška būtų svarstyti, ar tremtiniai galėjo tokiais vaizdais mėgautis pro gyvulinio geležimis dardančio vagono lentų tarpus...Kadangi taip jau suplanuota, kad traukinys iš Maskvos į Serovą išvyks tik rytoj, Maskvoje LR ambasadoriaus A. Vinkaus dėka aplankome Donskoje kapines, kuriose ilsisi stalininių represijų aukos, tarp jų ir Butyrkų kalėjime nužudyto, aukščiausio partizanų vado J.Žemaičio-Vytauto palaikai. Kapinės milžiniškos, kaip ir XX a vidurio represijos. Tokio pobūdžio didybė slegia. Skirtingos tautos savo tautiečių atminimui yra pastačiusios paminklus, ten niekada nevysta gėlės. Aplankome Novodevičjės kapines, kuriose tarp kitų Rusijos įžymybių palaidotas ir prezidentas B. Jelcinas. Aplankome dailės galeriją su didelėmis skulptūromis – kai kurios iš jų primena istoriją, pvz. caro šeima prieš sušaudymą ir to namo, kuriame jie buvo sunaikinti, originali vinis. Pasivaikščiojimas po įkaitusią Maskvą, kurioje beveik nėra pavėsio, mažai težavi. Architektūros grandioziškumas, gatvių plotis, eismo intensyvumas, ant pastatų besipuikuojanti sovietinė simbolika sukuria įtampą. Visi laukiame, kada greičiau atvyksime ten, kur ir turime atvykti. Bet naktį teks praleisti čia. Maskvoje mane labiausiai sukrėtė vaizdas, kaip kepinant didesniam nei 30 laipsnių karščiui ant betono prie Kremliaus garbės sargyboje stovi kareiviai, ir negali net pajudėti. Kokios mintys jų galvose? Vakarinė Maskva – tai metas, kai gatvės „pasipuošia“ prašmatniais automobiliais tamsintais stiklais. Jie visur. Nakvosime ambasados svečių namuose ant grindų.

07 03

Laisvas laikas prabėga greitai ir ambasados autobusiukais jau lekiamo į stotį. Stotyje paaiškėja, kad tame mėlyname, atrodo be pradžios ir galo, traukinyje būsime išskirstyti per visą ilgį po kelis viename vagonė. Kelionėje teks grūstis, naudoti daug diplomatijos, tuo pačiu ugdant rusų kalbos įgūdžius. Keli iš mūsų gauna vietas kupė – „kajutėje“ (linksmoji dalis buvo vakare, kai į tą kajutę sutilpo visa mūsų grupė. Atrodo, kad ir dar kokius penkis būtume galėję priimti). Grupė jau spėjo labai gerai susibendrauti, visi itin kultūringi žmonės. Patirti grūdimaši traukinyje verta – taip nors kiek galime įsivaizduoti anuos laikus. Skirtumas esminis. Mes grūdamės savo noru, o protėviai buvo sugrūsti.

Žvelgiu į Rusijos platybes. Pirmasis vaizdas, kuris krenta į akis, tai rusiškos kapinės šalia geležinkelio bėgių. Jos baisiai apžėlę ir apleistos. Su kolegomis bandome įsivaizduoti, kaip galėtų atrodyti tos lietuviškos, kurias pamatysime... Rusija yra kontrastų šalis. Jeigu Maskva spindi aukso stogais, tai jau už 3 val. kelio traukiniu siaubingai aplūžę ir apleisti kaimai, lūšnos, pavargę miesteliai – tokių Lietuvoje jau nerastume. Gerų žodžių nusipelno Arnoldas su Pauliumi – jie sugeba sužiūrėti tame be pradžios ir pabaigos traukinyje visus ir net suorganizuoti vakarienei sriubos traukinio bufete.

07 04

Rytas po mažai miegotos nakties. Kelioms minutėms išlipame įkvėpti gryno oro. Krūvos prekeivių siūlo maistą. Net žaislus. Meškiukais apsikarsčiusios žaislų siūlytojos mums kelia šypsenas. Viename iš pravažiuotų miestelių ant pakylos garbingai pastatytas karo laikų lokomotyvas – ar tik nebus vienas iš tų XX a. technikos stebuklų, kurie tempė žmonių prifaršiuotus vagonus per Uralą?

Misijos organizatoriai teigia, kad rusų kalbos mokėjimas nėra būtinas, tačiau plackarto vagone rusų kalba tampa labai reikalinga (būsimų ekspedicijų dalyviams patariu ją pasimokyti). Nemokant arba mokant prastai susiduriama su elementariomis problemomis, nes vietos trūkumas traukinyje yra akivaizdus. Mūsų bilietai skirti gultams viršuje, ir tik rusų kalbos mokėjimas bei diplomatija leidžia rasti bent laikiną vietą atsisėsti. Apačioje važiuojantis keleivis turi daugiau teisių – jis turi 2 suoliukus ir staliuką, turi teisę juos paversti gultu kada tinkamas, o viršutinytis, jeigu dar nenori miegoti, gali eiti ieškoti kur atsisėsti per visą traukinį. Rusai, matydami žmones nemokančius rusų kalbos, elgiasi atžagariai, tačiau pakalbėjus atlyžta. Kai vagone visi suminga, vaizdas iš galo primena jei ne prozatoriumą, tai bent karo lauko ligoninę. Pravažiuojame Permę. Jau parą trunkantis ritmiškas riedmenų dunksėjimas netyla; artėja Uralas, per kurį važiuosime naktį. Radęs vietą atsisėsti, bandau pakalbėti rusiškai su rusų šeima. Pro langą matydamas pastatų griuvėsius, panašius į buvusius kolūkius, o gal net kalėjimą, nedirštu klausti, kas tai. Žinau, kad netyčia kalbai pasisukus į politikos pusę, situacija gali tapti nevaldoma. Paklaustas, kodėl važiuojame, negaliu sakyti visos teisybės, paminiu tik, kad vykstame aplankyti ten gyvenančių lietuvių. Šeimos galva pritaria, kad Stalinas ten buvo privežęs estų ir latvių ir kad ten tikrai gali būti lietuvių. Bando klausti konkrečiau, į kurį kaimą važiuojame; apsimetu, kad mažai nežinau, nes jaučiu, kad tas egzaminavimas gali geruoju nesibaigti. Rusijoje reikia kalbėti ir elgtis apdairiai. Laikas paskutinei nakčiai vagone. Ji bus trumpa. Rytoj jau dirbsime.

07 05

Kol dirbame, dienoraščio rašymas nutrūksta, prasideda tik vakarinis faktų žymėjimas, iš kurio vėliau atkursiu įvykių eigą. Dienoraščio rašymui visiškai nebelieka laiko, nes dienvartė ir darbotvarkė – kaip kariuomenėje.

Išlipę iš traukinio sutinkame legendinį vadovą Gintautą Alekną, kuris nurodo nedelsiant krautis kuprines į užsakytus autobusiukus. Išlekiame. Gintautas pasakoja apie būsimas kapines, neva ten tūtai uodų, kapinės panašios į šiukšlyną. Degu noru visa tai išvysti savo akimis. Išlipame Čeremuchove. Pirmas Gintauto sakiny – „Čia jūs sužinosite, kas yra uodai“ – kupinas jam būdingo humoro. Pirmoji diena įtempta. Žygiuojame susipažinti su pirmosiomis Čeremuchovo kapinėmis, kur apleistų lietuvių kapų yra kelios eilės. Jas šiek tiek patvarkome, kol prisivys grupė pirkusi miestelyje maistą. Toliau žygiuojame susipažinti su Mostavaja kapinėmis, įkurti stovyklą ir grįžus dar spėti jas šiek tiek aptvarkyti. Šios kapinės apie 100 metrų pločio ir apie 150 ilgio.

Stovykla įkurta. Dabar galime detaliau apžiūrėti ir kapines. Tvorelės išvartytos, užverstos storais medžiais, viskas apžėlę žolėmis. Išsikastų kapų vaizdas klaikiausias. Atrodo, kad ne savo prosenelius, o karo nusikaltėlius tie žmonės kasė. Antkapiai suskaldyti, numesti, apversti, kryžiai numesti ir apdaužyti, kapo vietoje įsmukusios duobės (nuotraukose visa tai matoma). Galima drąsiai teigti, kad tai – barbarizmo aktas, nepagarba istorijai, o ne palaikų perlaidojimas. Tenka pripažinti, kad savo kapines, labiausiai sudarkome mes – lietuviai. Parvežti palaikus yra viena, bet reikia suvokti, kad šios kapinės irgi yra atminties vieta, primenanti, kad čia gyveno ir mirė lietuviai. Matydami, kad savo kapų negerbia patys lietuviai, negerbs jų ir vietiniai. Neturėsime teisės kaltinti, kai vienas ar antras per kapus traktoriumi pervažiuos, o šiose kapinėse iki to trūksta labai nedaug, net kapinių riba neaiški.

Vakare pajuntame milicijos dėmesį. Surūgę pareigūnai nepatingėjo miškais atvažiuoti 7 km, pervažiuoti per upelį, kad mus surastų ir išsakytų, jog turime registracijos problemų. Galvojome, kad ekspedicija gali baigtis. Tariamasi, kas iš grupės rytoj su Gintautu vyks į migracijos skyrių aiškintis reikalų.

Kėlimasis nuo šiol kasdien vyksta 8 val. ryto be raivymosi. Greitas pusryčių pavalgymas ir darbas. Tenka geru žodžiu paminėti visą komandą, kuri sprendė maisto klausimą. Turėdavome ir pusryčius, ir pietus, ir vakarienę. Labai skaniai pagamintus. Jeigu maisto klausimas būtų nebuvęs taip profesionaliai spręstas, būtume padarę žymiai mažiau darbo ir bendras grupės tonusas būtų nukritęs. Drįsčiau teigti, kad ir būsimasis žygis į 59 kvartalą būtų buvęs komplikuoatas. Tokius pusryčius ir vakarienę kaip čia būtų galima gauti nebent pas gerą anūkėlius mylinčią močiutę (ir tai ne pas kiekvieną). Be to, maisto gaminimo komanda rytais pažadindavo reikiamu laiku. Emilija, Gintarė ir Norbertas buvo šio skyriaus branduolys.

Pirmoji rimta darbo diena kapinėse. Kiekvienas kaip išmanydamas stengiasi dirbti. O šios dienos darbai yra miško valymas, suvirtusių medžių supjaustymas ir išnešimas, tvoros, kuri bent kelis metus žymės kapinių teritoriją, tvėrimas. Tvoros teks tvėrti apie 250 metrų. Medžiai, kurie buvo suvirtę, turėjo teisę juoktis iš mūsų elementarių pjūkliukų, tačiau komandos kantrybės ir užsispyrimo dėka jie buvo supjaustyti ir išnešti. Norint supjaustyti tokius medžius, būtų buvę ką veikti ir su grandininu pjūkle. Vidury dienos kapinėse pasigirsta lietuvių liaudies daina – tai merginos dirbdamos dainuoja. Vėl Gintarė su Emilija. Ši daina neduos užmiršti, kad ne šiaip sau mišką tvarkome, o esame lietuvių istorinėje atminties vietoje. Filmuotojai nurūko filmuoti šio momento, prigrasė šiukštu bent kelias minutes nekapoti kirviais ir nepjauti pjūklais, kol ši iškilmingą momentą nufilmuosiantys. Dienos rezultatai akivaizdūs. Tvorą užtvėrtą, kapinės išvalytos, dauguma tvorelių ir kryžių nudažyti. Turiu pasakyti, kad dirbti tokį darbą yra išskirtinė patirtis. Stebuklingu būdu, nors ir visiškai neišsimiegojęs, beveik nejaučiau nuovargio. Kirsdamas paprastą mišką ar tvėrdamas tvorą pavargstu kokius tris kartus greičiau. Stebuklas? Kadangi Mindaugo karūnavimo diena, šiandien dar giedosime himną. Kadangi rytoj nenusimato laisvo laiko, kryžių darysime

šiaunakt. Bendromis pastangomis, pagal galimybes ir turimą laiką kryžių padarome iki maždaug 3 val. nakties. Kalto dunksėjimas ir kūrenamas laužas atbaidys mešką- lepešką, kuri sprendžiant pagal Gintauto aptiktas pėdas ir kitus rimtus požymius, jau sukinėjasi aplink mūsų stovyklą.

07 07

Vietoj žadintuvo šalia esančiu keliuku prabirbia motociklas su brakonieriais, nuo upės pusės parsivežančiais neaišku kokį grobį. Netrukus pasklido rimtas gandas, kad tai bebras, bet panašu, kad kažkas iš mūsų tokiu būdu pajuokavo. Buvau vienas iš tų kurie jumoristiniu gandu beveik patikėjo. Humoro jausmas lietuviams nesvetimas ir Urale . Žygiuojame atgal į Čeriomuchovo kapines. Ten daug dažysime, atlankstysime tvoreles, kirsime medelius, atstatinėsime ir tiesinsime kryžius. Darbo visai dienai. Su Tautvydu padarome dar vieną kryžiuką. Laiko nėra, turime dirbti kitus darbus. Kryžiui negalime skirti net dviejų valandų, padarome maždaug per valandą, pertraukėlių sąskaita. Šios kapinės skiriasi nuo buvusiųjų tuo, kad yra arčiau miestelio ir apsuptos rusiškų kapų. Jų problema yra ne tai, kad greitai laiku per jas pradės važinėti miškovežiai, o tai, kad sunykus lietuviškam kapui, jo vietą užima rusiškas, tokiu būdu lietuviškos memorialinės vietos nyksta. Šiose kapinėse Gintautas parodė kelis pavyzdžius, kaip vietoj lietuviško jau atsiradęs provoslaviškas palaidojimas. Kai kurie komandos nariai turėjo pastabų, kad darbas šiek tiek padrikas, bet galiausiai rezultatai vis tiek yra pasiekiami ir be darbo niekas nesėdi. Kristina iš mano rankų dažų dėžutę vos ne plėšte išplėšė, kai akimirka neturėjo ką veikti. Tinginių mūsų komandoje nemačiau. Kai yra noras dirbti, problemų nėra. Kaip visada vandens šiek tiek trūko, todėl dalis veiklių ir mokančių bendrauti žmonių iškeliavo į miestelį jo ieškoti. Grįžo automobiliais su rusais, kurie pasak jų, buvo labai malonūs ir nusiteikę padėti. Sugrįžę į stovyklą vakarą leidžiame prie laužo,

aptariame dienos darbus ir apmąstome, ką ir kaip galima daryti geriau. Kažkam palietus darbo kokybės klausimą, Gintautas taria auksinę frazę: „Jei blogai – sakau, jei gerai – tyliau“.

07 08

Šiandien teks atsisveikinti su prašmatniaja stovykla. Pastatome abu kryžiuokus. Šiek tiek nurimsta sąžinė. Nors ir žinome, kad tie kryžiuukai amžinai nestovės, kapinės užžels ir vėl, bet kažkodėl visi išeidami jaučiame palengvėjimą. Jaučiamės dvasiškai turtingesni.

Eidamas šešis ar septynis kilometrus nuo miestelio pora kartų sugebėjau pamesti tinkliuką nuo uodų. Ar dėl neišsimiegojimo, ar dėl pernelyg gilaus susimąstymo. Ačiū jį suradusiems draugams. Gerai, kad batų arba kuprinės nepamečiau, nes 59 kvartale jų prireiks.

Išvažiuojame į Novaja Lialia ir Soltonovo kaimus.

Pasirodo, milicija žinojo, kad ten vyksime ir mūsų jau laukė. Sustabdo. Liepia važiuoti iš paskos. Sustojame prie milicijos nuovados. Beveik pora valandų trunkantis neaiškumas. Gintautas tikriausiai bando jiems aiškinti, ko mes čia važinėjame. Saulė jau tuoj leisis, nauja stovykla neįkurta, nieko nežinome. Pasai paimti, milicijoje. Galop susėdame ir kažkur pajudame. Viskas gerai baigėsi. Kursime stovyklą prie Soltonovo. Randame vietą. Saulei jau visai leidžiantis, stovyklą pavyksta įkurti. Pavyksta žmoniškai nusiprausti šiltoje upėje. Pusę dienos sugaišome dėl biurokratinių kliūčių, būtume, gal net spėję aptvarkyti vienas ar kitas kapinaites. Belieka džiaugtis, kad nei vienas neuždarytas, kad su milicija išsiaiškinta draugiškai, kad oras geras, kad uodai ne patys pikčiausi ir po Pauliaus organizuoto dienos rezultatų aptarimo skirstomės kas budėti, kas miegoti. Budėjimas, net kai stovykla yra šalia kaimo, gėdos nedaro ir yra beveik būtinas dalykas.

07 09

Šiandien žygis į Novaja Lialia. Nuėjus beveik iki miestelio pavyksta susistabdyti autobusą, kuris paveža šiek tiek toliau. Iš pradžių, žinoma, einame į policiją registruotis. Po to, einame per miestelį ir šalia geležinkelio bėgių randame ir pačias kapines. Kapinių situacija tokia pati, kaip ir Čeremuchovo, lietuviški kapai tarp rusiškų, tačiau kapinės didesnės. Išlikęs bendras kryžius, kapai apleisti. Ką galime, tą padarome, šiek tiek patiesiname ir patvirtiname kryžius, pagrindinio kryžiaus ir kitų kapų tvoreles. Išrauname žoles, merginos nušveičia ir padažo metalinius paviršius. Lietuviškų kapų čia nedaug, tad darbus netrukus baigiame. Tikimės dar spėti į autobusą. Staiga pasklinda gandas, kad kažkuris iš mūsų aptiko žmogaus kaukolę. Iš tikrųjų, šiukšlių krūvoje, lietuviškų palaidojimų zonos pakraštyje, prie medžio užversta ne tik kaukolė, bet ir visas mažas žmogaus skeletas. Tikėtina, kad vaiko. Kaulai prie medžio gulėję ilgai, apraizgyti peraugusių augalų. Panašu, kad ant jų buvo pradėtos versti šiukšlės, kad nesimatytų. Vaizdas šokiruoja, nuotaika keičiasi radikaliai. Ką galima tokiais atvejais pagalvoti? Ar galima pakomentuoti? Čia pat per kelias minutes iškasame duobę, padarome kryžiuką, palaidojame kaulus ir suformuojame kapelį. Galima tik spėlioti, bet didžiausia tikimybė yra ta, kad skeletas yra iškastas ir išmestas lauk, kasant kitą kapą. Kadangi kraupus radinys yra lietuviškų kapų zonoje, pilnai tikėtina, kad skeletas yra lietuvių vaiko. Visi nutyla ir pasineria į apmąstymus. Dar ir lauktas autobusas nesustoja, dangus apsiniukia. Sustoja tik kitas autobusas, kuris į Soltonovą nevažiuoja. Bet Arnoldo įtaiga paveikia vairuotoją ir jis mus nuveš, kur reikia, tiesa, vairuotojas pasitaikė ralistas, autobuse skraidė ne tik šepėčiai, kirvis bei kastuvai, bet ir patys keleiviai. Mat vairuotojas turėjo kažkur suspėti pagal grafiką. Rusiško vairavimo ypatumai.

Šiandien laukia dar vienos mažos kapinaitės. Tai kapinaitės šalia Soltonovo. Nužygiuojame ir atliekame, ką priklauso atlikti. Sutvarkyta, nudažyta. Dar lieka laiko ir išsimaudyti. Maudymosi loteriją pralošia Valdas, tad jam teko įlipti į upės dugne esantį kažkokį bjaurų marmalą, kuris prilimpa ir jo nuplauti neįmanoma. Pasak vietinių, tai kažkokios gamyklos atliekos, kurių anksčiau būdavo dar daugiau. Vietiniai joms apibūdinti vartoja atitinkamą rusiško leksikono žodį. Diena buvo turininga, taigi vakare prie laužo vėl turime ką aptarti.

07 10

Tai diena, kai ir antroji stovykla sukraunama į kuprines. Šiandien ilgai lauktasis žygis į buvusį lietuvių kaimą, kuris vadinasi 59 kvartalas. Tai miško kirtėjų kaimas, nutolęs nuo Soltonovo apie 17 kilometrų. Miške, tarp pelkių ir raistų. Iš kaimo jo egzistavimo laikais vedė siaurasis geležinkelis, jo pylimu, jau apaugusiu metrinėmis žolėmis, kai kuriose vietose paskendusiu pelkėje ir einame. Gintautas pajuokauja, kad kas nors gyvas iš mūsų tikrai iš čia nepareis. Tai vieta, kurioje net jis pats nėra buvęs, turi tik informacijos iš vietinių, kaip tai turėtų atrodyti. Ryte teko bristi per šlapias metro ilgio žoles. Laukymėse, buvusiame vengrų kaime, kaitino saulė, pelkėse už jo atsirado nemažai uodų. Tiek, kad jau būtų galima juos įvardinti kaip problemą. Pasak Gintauto, DAUG uodų yra tada, kai užverčiant sąsiuvinį ir specialiai negaudant sutraiškomi 5 uodai. Pagal tokią vertinimo sistemą, kai kuriose šių pelkių vietose manau galėjo būti ir 3 ar 4. Ėjome geležinkelio pylimu, kuriuo prieš maždaug 60 metų dardėdavo lietuviai. Keistas jausmas. Dumble matėme meškų pėdas. Čia jos yra viršininkai. Ne policija, ne migracijos skyriaus viršininkė o meška – lepeška vadovauja šiai savivaldybei. Kad meška – lepeška neprisiartintų dera rėkauti, barškinti kastuvais ir kitaip kelti triukšmą – taip ir darėme. Vakarop pasiekiamo medžiotojų būdelę. Dalis komandos kartu su Gintautu išeina įsitikinti, ar tai lietuvių kaimas ir ieškoti kapų, o kiti liekame virti ir

sukonstravus filtrą filtruoti įtartiną rudvandenį, kurio balutes pavyksta rasti netoliese. Nei mineralinio, nei giros, nei coca-colos šiandien nebus. Išverdame, geriame. Gers visi. O kur dėsis? Beje, su džiovintais vaisiais šis kompotas visai skanus, tik kad ilgokai ruošiamas. Mat virti reikia mažiausiai pusę valandos ir perfiltravus virti dar kartą.

Gintauto komanda randa kapines – tai keli išlikę kapai, nutolę per 100 m. vienas nuo kito. Einame tvarkyti. Per žolynus ir šviežius meškinų guolius. Apie valandą nerandame. Vandens neturime, oras karštas, bet noras kažką nuveikti yra didesnis. Saulė jau tuoj leisis, iki tamsos neturime daug laiko. Su Tautvydu kertame medį kryžiui, kiti kasa jam duobę, dar kiti tvarko kapelius. Užsiimti menine kūryba nebuvo kada, šiam kryžiui padaryti nebuvo sugaišta nei valanda. Kitokių galimybių nebuvo. Pasilikti nakčiai ir žaisti su meškomis loteriją niekam nebuvo noro. Galop darbas pagal galimybes atliktas. Kažkas iš stovyklos, kuri yra už 2 km, atnešė po trečdalį stiklinaitės skanaus rudvandenio. Lietuvių kaimo pastatai dar matosi, dar ne visi suvirtę. Einant atgal turime unikalią galimybę pajusti tą aplinką ir pakvėpuoti tuo oru, kuriuo kvėpavo seneliai ir proseneliai – po 59 kvartalo geriau įsivaizduosime, kaip jie gyveno.

07 11

Kelionė atgal per tas pačias balas ir uodus. Skirtumas nuo vakar tik tas, kad jutome dar didesnę vandens trūkumą. Kai kurie žygio gale neatsispyrė pagundai pagerti jo nevirinto iš pelkinės balos. Pabaigoje dalis nusiyrė greičiau, kad išrūpintų vandens iš miestelio likusiems. Tiek vakarykštis, tiek ir šios dienos žygis nebuvo lengvas pasivaikščiojimas. Tokiais atvejais paaiškėja, ko žmogui iš tikrųjų iki pilnos laimės reikia. O reikia visai nedaug – litro vandens.

Tik civilizacijoje mes norime labai daug ir dar kitų žmonių sąskaita. Žmogus – greit išpuikstantis padaras.

Išsigavę iš miško, prieš kelionę traukiniu į Serovą, dar sutinkame du brolius lietuvius. Nors vaikystėje ištremiti, Lietuvos prisimena tik nuotrupas, Kauną, Prienus, ir užmiršę kalbą, tačiau galima konstatuoti, kad nėra visiškai nutautėję. Vienas iš brolių net susigraudina ir vis kartoja „mano žemiečiai atvažiavo“. Labai džiaugiasi lietuviškomis dovanomis, knygomis. Spontaniškai sugalvoju, kad padovanosiu Lietuvių – rusų pasikalbėjimų knygelę, kurią turėjau. Gal atsivers, gal jos dėka perskaitys, prisimins kelis lietuviškus žodžius? Vakare atvykstame į Serovo nakvynės namus. Čia prasidės paslaptinga liga.

07 12

Tai diena, kai susirgo tikriausiai daugiau negu pusė grupės. Ligos simptomai – karščiavimas, virškinimo problemos, kaulų laužymas. Mes neišsamprotavome, kokia ligos priežastis. Čia tik medikai galėtų tarti žodį. Rudvandenio daugiausiai gėrusieji nesirgo. Guodžiantis faktas, kad tai liga, trunkanti tik apie parą. Kadangi paskutinės kapinės ir lietuvių lankymas numatytas tik rytoj, šiandien turime galimybę pamatyti tikrą „socialistinio darbo rojų“, Serovo miestą. Labiausiai akis patraukia kūjai ir pjautuvai, kurie taip niekada ir nebuvo nukabinti. Šiandien Vladimiras Iljičius taip pat oriai stovi savo prospekte, kaip ir prieš 20 metų. Stovės ir dar 20. Tai miestas, kur praėjusių laikų besiilgintieji galėtų sau rasti palaimą ir dvasios ramybę.

07 13

Nuo Serovo link Pavda kaimo, kur sutiksime lietuves, keliasdešimt kilometrų. Pakeliui neišlikęs lietuvių kaimas Malaja Lata ir jo kapinės. Šios kapinės vertos kruopštesnio tvarkymo ir didelio kryžiaus, tačiau biurokratinių suvaržymų ir sugaišinto laiko (o jo iš viso buvo sugaišinta apie 2 dienas) dėka mes teturime laiko tik apkirsti medelius, išrauti krūmus ir žoles nuo lietuviškų kapų, kad tai, kas išlikę nepūtų, kad galėtų išsivėdinti.

Pavda kaimas šalia Uralo kalnų – tai vieta, kur gyvena lietuvės seserys. Simboliška, kad aplankę du brolius, aplankome ir dvi seseris. Esame sutinkami labai šiltai, namai labai tvarkingi. Į visus klausimus atsakoma išsamiai. Lietuvės pasakojo, kaip anksti mirė jų mama, kaip teko gyventi pusbadžiu, bet galop ir išsimokslino, ir ištekėjo. Šios močiutės labai praskaidrino nuotaiką. Ne tik visiems arbatos išvirė, bet dar ir išlydėjo su šypsena. Šiandien ir išvažiuojame. Mūsų ekspedicijos pirmoji dalis baigta. Metas pradėti ruoštis antrajai, ilgiau truksiančiai ir ne mažiau atsakingai.

07 14

Bildame traukiniu. Laikas eina labai greitai, nes atgal važiuojant nebereikia vesti derybų su rusais dėl galimybės atsisėsti. Važiuojame normaliame vagone, nebe „prozektoriume“. Paulius primena, kad labai mums padėjusiam ambasadoriui Rusijos Federacijoje A.Vinkui derėtų padovanoti atminimo dovanėlę. Su Tautvydu traukinio kupė pjauname lentelę ir darome kryžiuką. Neįsivaizduoju, kaip iš šalies ta operacija turėjo atrodyti, ypač lentos pjovimas bijant, kad neateitų prižiūrėtoja ir nepaklaustų, „što zdiēs proischodit?“. Bijau, kad nebūtų buvę, ką atsakyti. Galop viskas laimingai baigiasi, tik po kryžiuko padarymo netrukus užaina žaibai ir traukinys miške sustoja. Gal tai kaip nors susiję? Labai užburiantys vaizdai ir

nepakartojama nuotaika. Visi tylėdami žiūri pro langus. Girdžiu dalies komandos kalbas kažkurioje iš „kajučių“ apie tikėjimą, apie religiją.

Greit grįžtame į realų gyvenimą, nes tulžinga rusė, bėgdama per visą kupė, ima šaukti, kaip mes triukšmaujame, ir apskritai kaip visokeriopai netikė nevidonai esame, kiekvieną vakarą, girdi, tas pats ir tas pats su tokiais. Suprantu, kad esame netoli Sostinės.

07 15

Ryte jau esame Maskvoje. Nepakartojami Maskvos stoties vaizdai su benamiais, metro ir mes jau ambasadoje. Čia esame be galo šiltai priimami. Keista ir nepatogu girdėti tokias pagyras po vakarykštės vakarinės bobutės šou. Gal mes ir nesame tokie blogi? Bent jau tikiuosi. Man sunkiausios dienos ir valandos yra tada, kai reikia laukti traukinio nieko neveikiant. Maskvoje tenka praleisti beveik visą dieną. Ta proga aplankome kelis muziejus, apžiūrime architektūrą. Ir tik vakare pagaliau pamatome traukinį, ant kurio puikuojasi užrašas „Lietuvos geležinkeliai“. Šis vaizdas sukelia kažkokį keistą pasididžiavimą. Mus namo parveš Lietuviškas traukinys.

07 16

Kelionė neprailgsta, maitinė. Lietuva.

Net labiausiai apaugę krūmais ir žolėmis geležinkelio pašonės pašaliai Lietuvoje atrodo kaip nupjauta veja palyginus su Uralo šabakštytais. Gera grįžti Lietuvon. Pasigirsta žinios, kad mūsų jau kažkas laukia. Grįžtančiųjų iš tremties dažnai ne tik kad nelaukdavo, bet dar ir

grūsdavo atgal. Gyvenimas per tuos beveik 70 metų pagerėjo. Traukinys sustoja. Šurmuly. Labai malonu, kad mūsų laukia, bet tas šurmuly, ir žmonių šimtai, ne kiekvienam. Galiu tvirtinti, kad išvažiavimas ir grįžimas man buvo patys sunkiausi šios ekspedicijos momentai. Išvažiuojant buvome giriami dar nieko nepadarę. Buvo labai nepatogu. O grįžę esame giriami už tai, kad darėme tai, ką daro kiekvienas eilinis pilietiškas žmogus. Lietuvoje yra tūkstančiai žmonių, kurie šimtą kartų vertesni tokio sutikimo ir dėmesio. Dar nežinau, kokia bus būsimoji odisėja po mokyklas, kuri ir yra svarbiausias šios misijos tikslas. Kaip seksis perpasakoti kitiems tai, ką patyriau ir supratau? Mokykloje vaikams aiškinti apie patriotiškumą – tai ne kryžių drožti ir uodus baidyti, tai šimtus kartų sudėtingiau ir dešimtis kartų atsakingiau. Nuo to, ar po mūsų ateinanti karta supras istoriją, priklausos ir visos Lietuvos ateitis. Truputį liūdna, kad ekspedicija jau baigėsi, liūdna išsiskirti su draugais. Tokios patriotiškai nusiteikusių intelektualų draugijos nesimėto. Viliuosi, kad neišsilakstysime kas sau ir dar Lietuvos labui šį bei tą kartu nuveiksime.